Мал. І. Животовської

МАРІО СОЛДАТІ

СМЕРТЬ ФЛОКА

ОПОВІДАННЯ

Не завжди минулі роки забирають із собою ціле наше життя, потроху нищачи все, що залишається нам від молодості. Буває й навпаки: плин часу вертає нам якусь частку життя — можна нарешті говорити про таке, про що перед тим доводилося мовчати, можна з полегкістю розповісти приятелеві історію, спогад про яку мучив нас саме тому, що ми зобов'язалися зберігати мовчанку. А що вже казати, коли той, хто досі мовчав і полегшив нарешті свою душу,— вахмістр карабінерів!

З Джіджі ми не бачилися вже кілька місяців, а звідси й зрозумілий навіть переданий не дослівно цей коротенький вступ до історії, яку вчора ввечері в нашому постійному куточку остерії «Три щелепи» вирішив мені розповісти Джіджі:

— ...тільки обіцяй мені додержати таємниці в одному: щоб при описі події ти позмінював назви місцевості й імена осіб, причетних до цієї справи. Відтоді минуло десять років, головні особи вже повмирали, але залишилися діти й далекі родичі. Отож позмінюй імена!

— Не хвилюйся, я звик до цього. — І я пояснив Джіджі, що ця необхідність змінювати імена збігається з найважливішим моментом у праці письменника, автора роману чи новели, з тим магічним моментом, коли ні зібраний матеріал, ані логіка вже не вивезуть його і конче потрібне натхнення. Імена, справді, повинні допомагати уяві письменника задовго перед тим і куди більшою мірою, ніж уяві читача: вони мають якось перегукуватися з іменами дійсними, але й різнитися від них, ніби для того, щоб зробити письменника

вільнішим від його власних намірів і запевнити створеним постатям самостійне й повне життя... Я запитав Джіджі, де сталася пригода, яку він має намір мені розповісти.

— Це було у В., великому селі поблизу Туріна, я був там комендантом карабінерського поста років із десять тому. А дійові особи були дві з Туріна, третя з Новари. Перепрошую, забув ще про одного персонажа, з усіх чотирьох тільки він один і був симпатичний. Саме через нього все й почалося. Був то пес, бергамський кундель, великий як теля, з дуже довгою густою кудлатою шерстю. Масть іржаво-біляста, де-не-де білий або каштановий космик. Його ім'я можеш залишити без зміни. І навіть не треба його змінювати. Флок. Настільки симпатичний, наскільки антипатичний був його хазяїн. Та й моя симпатія до одного, як і антипатія до другого, були, гадаю, цілком взаємні.

Флок одразу навчився мене впізнавати. Коли, було, не пройду біля вілли, він, хоч би й був на другому кінці величезного парку, вмить мене зачує. Гавкав здалеку, а по хвилі я бачив, як він вибігає з ліска. Гнав через моріжок прямісінько до брами. Його довга іржаво-жовта шерсть хвилювалася й маяла, мов пелерина, зроблена з самих торочок. Брама майже завжди була зачинена. Флок кидався на неї, спинався передніми лапами і з радісним вискотом стромляв морду між грати, намагаючись лизнути мене. Я не соромлюсь признатися, що... ну, що мені це було приємно: я любив Флока, як близьку істоту. Іноді браму тільки причиняли. Вона була дуже важка, але Флок одчиняв її поштовхом одної лапи. А мені доводилося тоді оберігати свій мундир, особливо якщо я надягав чорну форму. Бо Флок кидався на мене з такою радістю, що бруднив мене від ніг до голови.

Вілла, стара будівля кінця вісімнадцятого століття, колись належала одній шляхетській родині з Туріна, вже забув, якій саме. 1938 року вона перейшла у власність такого собі Карло Еммануеля Карутті, промисловця й фашистського сановника, широко відомого в околиці. Той Карутті спочатку, тобто в перші роки фашизму, мав ательє — виготовляв жокейки і взагалі спортивні головні убори. З часом він спеціалізувався на пошитті мундирів для фашистських бонз і мав нагоду близько познайомитися з багатьма із них. Добровольцем у чині старшини ополчення він воював у Східній Африці, звідти повернувся в ранзі консула і врешті відкрив у передмісті Туріна великі фабрики готового одягу, де шили тільки військові мундири. За «соціальної республіки» він був федеральним секретарем, префектом, а навесні сорок п'ятого року його при спробі втекти до Швейцарії в горах, що оточують озеро Орта, захопили в полон партизани і стратили. Так принаймні звучала офіційна версія. Але у В. та довколишніх селах і далі вірили радше в іншу версію цієї історії: люди шепталися, що Карутті живий і десь ховається і що врочистий похорон, який відбувся через два роки після перевезення тіла, був тільки комедією — її влаштувала вдова, аби покласти край поголоскам і мати змогу спокійно одружитися з одним інженером, Марко Мідана-Марадзі. Той був її коханцем ще за життя чоловіка і від початку війни аж до визволення хитро тримався «правильної сторони», ставши у лави ліберальних-монархістів.

Останки колишнього кравця спершу спочивали на кладовищі Верхнього Інворіо, сільця між озером Орта й озером Маджоре. Звідти їх перевезено на кладовище у В. і покладено в розкішному склепі, змурованому там родиною Карутті. А проте це не заткнуло рота злостивцям,

не покінчило з сумнівами: казали, наче в домовину покладено прах зовсім не Карутті. І не годилося б занадто довіряти актові розпізнання останків перед закриттям труни. Бо це розпізнання, хоч і проведене з усіма приписаними законом формальностями, відбувалося в квітні 1945 року в Інворіо, де ніхто живого Карутті ніколи в очі не бачив, отже, воно мусило грунтуватися тільки й виключно на свідченні дружини. А що, як дружина, казали люди, мала якийсь інтерес збрехати? А що, як ця справа задумана ними трьома — нею, Карутті й Мідана-Марадзі? Карутті був, і всі це знали, одним з найфанатичніших прибічників Республіки Сало [1], одним з небагатьох, хто до кінця вірив у «секретну зброю» Гітлера. Він співробітничав з есесівцями ще й тоді, коли інші вже від них відхрестилися. Чи ж дивина, що це його ганебне співробітництво могло скінчитися смертю, місце й дата якої наводилися так точно? Чи ж могла бути краща нагода уникнути справедливої кари, ніж нагода, підказана йому хитрістю дружини; може, в поєднанні з якимось щасливим збігом обставин: нагода симулювати смерть, використавши для цього труп невідомої людини? І дружина могла зажадати як нагороду — навіть виставити це за неодмінну умову — згоди на одруження з тим, кого вона кохала...

Отак виглядала ця справа в очах злостивців: Карутті, на їхню думку, жив собі любесенько десь в Аргентині, Венесуелі чи Бразілії або ж сидів під фальшивим ім'ям у якійсь божевільні. Вдова, чи так звана вдова, через три роки вийшла за пана Мідана-Марадзі, принісши йому в посаг віллу в В., фабрики готового одягу та ще інші значні статки, що їх Карутті завчасу передбачливо переписував на дружину. Від цього шлюбу народилося двоє дітей, а двох старших, дітей Карутті, Мідана-Марадзі усиновив, і вони носили тепер потрійне прізвище: Карутті-Мідана-Марадзі.

З інженером Марко Мідана-Марадзі я познайомився першого ж тижня по моєму прибутті до В. Вілла була гарна і тепер уже стояла досить близько від міста, щоб там міг постійно мешкати той, хто, як власне інженер, мусив проводити цілі дні в місті, але вона не мала парового опалення, і саме зараз інженер вирішив його встановити, аби на осінь зовсім перебратися до В. Під час внутрішніх робіт в особняку за робітниками наглядав сторож вілли. А все ж виявлено деякі крадіжки — дрібні, правду кажучи, зовсім дрібні: килимок з підлоги, нібито коштовний, і кілька дрібничок. Не було ані найменших доказів проти когось із робітників. І саме тому викликано мене. Відтоді почалася моя дружба з Флоком, а також, мушу признатися, моя неприязнь до його хазяїна.

Інженер належав до тієї породи людей, яких я найбільше в світі ненавиджу... чи, краще сказати, до єдиної породи, яку я ненавиджу, — бо до звичайних злочинців, грабіжників чи навіть убивць я не почуваю ненависті: я борюся з ними, роблю все можливе, щоб піймати їх на гарячому й запроторити до в'язниці, звісно, по заслузі, щоб вони більше вже не шкодили суспільству, але я не можу сказати, щоб я їх ненавидів. Знаю, що вони стали такими, як є, великою мірою не з власної вини, а з вини батьків, через брак виховання, злидні, голод,

[1] Сало — містечко над озером Гарда, від вересня 1943 до квітня 1945 стало столицею створеної Муссоліні фашистської республіки, повністю підпорядкованої німцям. Офіційна назва: Італійська Соціальна Республіка.

хвороби, успадковані й набуті вади. Я не почуваю до них ненависті, ні, мені тільки дуже їх жаль. Але такі, як отой інженер, котрим від самого народження доля дає все, чого людська істота потребує, щоб рости й розвиватися за велінням справедливості, а вони натомість робляться найзапеклішими оборонцями несправедливості й привілеїв, прикриваючи власний брудний егоїзм іменем бога, церкви, святих, божественним законом, що, як на них, глаголе — багатій має бути багатієм, і то щораз більшим багатієм... ні, до тих усіх я почуваю огиду й ненавиджу їх усією душею. Той Мідана-Марадзі під час агітаційної кампанії перед референдумом був одним із найзапекліших монархістів. Згодом він перейшов до ліберальної партії, а тепер, в останні вибори, його обрано радником. До жителів свого села він ставився з удаваною добродушністю, старався говорити при них тільки діалектом, але водночас його обличчя виказувало безмежну погорду й непохитну свідомість власної вищості. Щоб піддобритися до них під час виборчої кампанії, інженер урочисто пообіцяв, що коли його оберуть до громадської ради, то він виділить власні кошти на оркестр — купить нові інструменти й подбає про приміщення для репетицій. І, звичайно, обіцянки дотримав. Але зведення нового будинку громадської управи на місці старого — пошкодженої бомбами розвалюхи — доручено одній фірмі з Казале, тій самій, що встановлювала парове опалення у віллі. Звичайно, не було жодних доказів, що Мідана-Марадзі дістав якусь знижку при оплаті цієї установки. Квитанції були в ажурі. Такі пани завжди мають документи в ажурі. І ніколи нема проти них доказів. Тут у них чиста робота. Тобі дивно, що так говорить вахмістр карабінерів? Мені здається, ти радше міг би дивуватися, якби було навпаки. Бо часи змінилися чи принаймні починають змінюватися.

Так чи інакше, а до інженера я з першої хвилини відчув антипатію, і не тільки через усе те, що про нього казали в селі, але й через його позицію у справі тих дрібних крадіжок. Він вимагав, щоб я обшукував усіх, хто виходив з вілли після роботи — майстрів-слюсарів, літніх робітників, чиє все життя було взірцем чесності. Зате не хотів погодитися на мою вимогу, згідно з приписами закону, подати у протоколі вартість зниклих речей. Мабуть, тому, що той килимок і дрібнички коштували куди менше, ніж він мене запевняв.

— Тут річ не в ціні, зрозумійте, пане вахмістр, — казав він, гаркавлячи на французький манір,— тут річ у принципі. В справедливості. Я не попущу, щоб робітники, які працюють у моїй віллі, щось із неї виносили... Я навіть шпильки не дозволю в себе вкрасти! Розумієте?

Я був уже втретє чи вчетверте у віллі, коли вкрадені нібито речі знайшлися в комірчині під сходами, прикриті стосом паперів. Інженер твердив, що це робітники, налякані моєю присутністю, підкинули їх або ж одразу там заховали, щоб винести згодом.

Мені досить було одного погляду, аби переконатися, що це все нічого не вартий мотлох, а підозри інженера були тільки виявом його боягузливої ненависті й жадібності. Невже ж він, охоронець непохитних принципів і справедливості, ніколи не допускає думки, що проти нього можуть бути якісь «докази»? Невже він завжди чинить «по закону»? Ох, я знав, а радше відчував, що ні, досить було на нього глянути. Цей ніс, загострений, як у ласки, ці очі, завжди блискучі від самовдоволення, ця лиса й вузька голова, тіло — тонке й довге, але добре вгодоване, ці злегка похилі плечі й руки, ніби готові гребти все до себе, хапати все...

Я ненавидів його і нічого б не пожалкував, навіть радо б заплатив, аби тільки його застукати з рукою в мішку. Але чи ж міг я мріяти про таку нагоду, я, скромний вахмістр карабінерів у селі В., кого щохвилини можуть перевести в інше місце, якщо лиш таке переведення здасться начальству бажаним? Діяльність інженера Мідана-Марадзі охоплювала Турін, Мілан, Геную, Рим, закордон — надто далеко від маленького п'ятачка моєї малосилої й минущої влади!

Я повинен був од цього відмовитися, та й годі.

А проте я не відмовився. Я залишився у В. довше, ніж передбачав, і через два роки після мого прибуття туди, через два роки після так званих крадіжок у віллі, сталося те, чого сподіватися було б із мого боку сущим безумством.

Початок був сумний. Була тоді, як оце сьогодні, квітнева неділя, саме один з тих днів, коли ми святкуємо річницю Визволення. Минула перша, я обідав з родиною в нашому помешканні на другому поверсі казарми. Стояла спека, вікна були широко порозчинювані. І раптом ми виразно почули, як щось бахнуло. Це напевно був не револьверний і не рушничний постріл. Скоріше наче вибух, я сказав би, невеличкого заряду тротилу. В першу мить я подумав, що висаджують старий міст на шосе до Казале: ці роботи ще навіть не починалися, хоча мали б давно закінчитись, бо вже два місяці, як став до ладу новий міст. Але я одразу ж усвідомив, що, по-перше, сьогодні неділя, а ніхто не береться до таких робіт у неділю, та ще в таку пору й не повідомивши карабінерів, по-друге, від В. до моста майже два кілометри, а цей вибух стався десь зовсім близько. Я навіть визирнув у вікно — чи не побачу чогось.

Будинок казарми прилягав до базару, в ту пору зовсім безлюдного, за ним по правий бік була вулиця, вона з'єднувала базар із турінським шосе й пролягала повз головний вхід — монументальну браму — вілли давніше Карутті, а тепер Мідана-Марадзі. Але з мого вікна було видно тільки краєчок муру й великі дерева парку.

Однак я зразу помітив, що вибух виманив з будинків — або принаймні до вікон, повернутих на базар, — силу народу. Особливо із «Золотого лева» — всі висипали надвір і дивилися в бік вілли. Один із наших, вийшовши з казарми на середину базару, вернувся бігцем і, побачивши мене у вікні, гукнув:

— Пане вахмістр, видно дим після вибуху, якраз перед брамою вілли!

За дві хвилини ми були на місці. Один наріжник правого стовпа старої оздобної брами, вимурованої почасти з каміння, почасти з цегли, був дуже понівечений. Виднілася свіжа вирва, валялись уламки трьох чи чотирьох старих цеглин ніжного, майже абрикосового кольору: в повітрі стояв запах пороху, стелився легенький дим, а за брамою, кинутий на жорству алеї, білим черевом догори, з розмаяними довгими пасмами своєї чудової ясної шерсті, лежав бідолашний Флок, нерухомий, закляклий, очевидно, неживий.

Справді-бо, якби він тільки спав, то зачув би мене, тим більше, що слідом за мною й капралом до брами підійшло ще з двадцятеро людей, найодважніших у селі. Всі збуджено перегукувалися, коментуючи випадок. «Мабуть, це була бомба, — гомоніли голоси, — або заряд динаміту». Хто це міг зробити? Висувалися різні припущення. Партиза-

ни? Невже мстилися інженерові чи синьйорі через її першого чоловіка? А може, нещасливий випадок? Але як же повірити в нещасливий випадок за таких обставин, у найспокійнішу годину, годину недільного обіду, біля брами вілли Мідана-Марадзі? І не один, поки інші голосно просторікували, озирався довкола, наче побоюючись, що з-за прочиненої віконниці котрогось з убогих будиночків по той бік дороги висунеться рука й кине ще одну бомбу. Їхній страх був просто смішний, бо ж усі добре знали мешканців тих будиночків, людей спокійних, сумирних. Хтось навіть пішов нагинці попід муром вілли, пильно оглядаючи зарослий травою рів, — може, шукав там іншої бомби, годинникової, або уламків тієї, що вибухла, вбивши Флока.

Тим часом я пробував штовхнути одну половинку брами, але вона була замкнена. Прислухаючись до безладного гомону з'юрмлених мешканців села, з цілковитою порожнечею в голові, я журно дивився на бідолашного Флока, що вже ніколи не підскочить до мене з вітальним скімленням, на широкий моріжок, на фасад вілли, мовчазний, замкнутий, без жодних ознак життя. Але над усіма заскленими дверима першого поверху, так само як і вздовж тераси нагорі, були понатягувані блакитні маркізи — виходить, господарі вдома. Як же це так, що вони нічого не помітили? Чому досі ніхто не з'явився, навіть сторож-садівник, котрий мешкав зі своєю дружиною в маленькій хатці в парку, недалеко брами? На ці всі мої німі запитання луною відгукнувся за моїми плечима «хор чесних селюків»; тут їхня думка також поділилася: «Мабуть, інженер з панією поїхали до Туріна на обідню і ще не вернулися!» — «Ну, а садівник?» — «Садівник глухий!» — «А лакей, а кухар, а ключниця? Всі поглухли? Як же це так, що нікого не видно?»

Безперечно, в цьому було щось дивне. Я хотів подзвонити, але дзвінок був у рівчачку стовпа, саме того, пошкодженого вибухом, і електричну проводку, мабуть, зірвано. Хтось почав голосно викликати: «Пане інженер! Пане інженер!» Хвилину ми чекали мовчки, вдивляючись у віллу. Але ніхто не відповідав, ніхто не показувався. «Видно, всі повимирали!» — озвався хтось півголосом. Йому відповів загальний сміх. Я тим часом послав карабінера до казарми зателефонувати. Якийсь хлопчак видряпався на браму й хотів зіскочити на той бік, але я звелів йому злізти. Нарешті показався сторож-садівник — у білому кельнерському кітелі, білих нитяних рукавичках — і квапливо придріботів до брами.

Він пояснив, що його розбудив дзвінок карабінера: бо в неділю кухар і лакей звичайно вихідні і їдуть до Туріна, а він з дружиною їх заступає; і після обіду, як тільки інженер і пані йдуть здрімнути, вони також користаються з вільної хвилі для сну: але не вертаються до своєї хатки, а влаштовують собі мертву годину в кухні, бо потім доводиться ще прибирати зі столу й мити посуд... Ні, вони не чули ніякого вибуху, ані він, ані дружина. Господарі теж, певно, не чули, а то б інженер їх покликав. Мені ці пояснення здалися якимись надто докладними, висипаними нашвидку і передусім не дуже вірогідними. Ціле село чуло вибух, дуже гучний. Яким же чином той, хто був у віллі, отже, ближче до місця події, міг нічого не чути?

Тим часом сторож відімкнув браму ключем. Я зайшов у неї сам один і звелів знову її замкнути, залишивши з юрбою, яка щохвилини зростала, карабінера, посланого перед тим до казарми, та капрала. Я нахилився над тілом Флока й дуже уважно оглянув, шукаючи рани.

Але ніякої рани не було. Його, очевидно, вбило просто вибуховою хвилею. Мій особистий досвід потверджував цю гіпотезу, перетворюючи її майже в певність. Під час вибуху бідолаха, мабуть, опинився за кілька метрів від бомби, кинутої під стовп брами.

Я не вважаю себе за експерта в балістиці. Але, як тобі відомо, обов'язкову службу я відбував під час війни в Африці в тридцять п'ятому і тридцять шостому роках. І тепер, дивлячись на Флока, пригадав, що бачив тоді абіссінців, ба навіть мого товариша-карабінера, загиблих саме так: без сліду крові, без жодної рани; їх убила повітряна хвиля від вибуху звичайнісінької і найпростішої в застосуванні ручної гранати — так званої бомби «ото» завбільшки з невелике яйце, чорно-червоної, на вигляд зовсім невинної, як цяцька. Така бомбочка більш лякає, аніж шкодить, хоч вибух у неї потужний, невідповідний до її руйнівної сили. Але якщо хто мав нещастя опинитися поблизу, як це, власне, трапилося моєму напарникові під час навчання, смерть наставала від розриву серця — воно не витримувало такого різкого струсу повітря. А ще я пригадав, що граната «ото» мала спеціальний запобіжний пристрій — картонний язичок, перед кидком його треба було вирвати. Отже, якщо замах учинено саме за допомогою бомби «ото» або чогось до неї подібного, то можна, добре обшукавши місцевість, знайти такий язичок: на війні й навчанні його кидали завжди на землю. Міг його викинути й той, хто жбурнув гранату в браму вілли, — із звичайного недбальства або ж з неуважності, цілком природної при збудженні. Тільки холодний розважливий злочинець з абсолютним самовладанням не забув би сховати язичка до кишені.

Я наказав карабінерам відтіснити всіх від брами аж до площі, тобто за межі того простору, звідки, очевидно, кинуто бомбу: бо видавалося майже безсумнівним, що зловмисник зачаївся за рогом хатки, якраз напроти брами, так щоб його не можна було зауважити, якби хтось, попри обідню пору, опинився на базарі. Я розпорядився, щоб карабінери дуже ретельно обшукали місцевість, після чого разом зі сторожем рушив до вілли.

Сторож, правду кажучи, намагався мене від цього утримати:

— Але ж пан інженер зараз спить, я вже вам казав. Мені не вільно його будити, не знаючи навіщо.

— Нічого, все-таки збудіть. На мою відповідальність. Зараз я тут розпоряджаюся.

У вітальні на першому поверсі, де я чекав уже кілька хвилин, з'явився інженер у піжамі, протираючи очі, наче бажаючи мені без слів продемонструвати, що його тільки-но збудили. Але саме ці демонстративні жести нагадали мені, що казав сторож, коли нарешті прийшов після телефонного дзвінка з казарми: сторож теж спав, і спала його дружина, обоє спали в кухні, і ніхто з них не почув вибуху: але як же це дивно (ця думка сяйнула мені тільки тепер, із п'ятихвилинним запізненням, у ту мить, коли інженер перестав протирати очі й подав мені руку), як же це дивно, що сторож заснув, не встигнувши навіть скинути білих нитяних рукавичок, в яких він, найімовірніше, подавав до столу — адже була неділя, а він у неділю завжди заступав лакея.

Любий Маріо, в професії детектива не завжди все логічне... бо бачиш, цим разом твій друзяка вахмістр чувся найсправжнісіньким де-

тективом... А справжній детектив трохи ніби гончак, а для гончака головне — нюх, еге ж? Поки інженер стискав мені руку, дивлячись на мене глумливо, майже визивно, своїми хитрими очицями ласки або ж лиса і розкочуючи в горлі своє аристократичне «р», як колись у П'ємонті, «доррогий вахмістрре, пррошу вибачити, що так довго змусив чекати...», я почув, що від нього пахне їжею: то був запах людини, яка саме їсть або щойно перестала їсти — якраз після печені зі смаженою картоплею.

— Бомба? В брамі? Убито Флока? Повітряною хвилею? Та що це ви мені розказуєте, вахмістре! Якби це не ви говорили, я б не повірив!

— Коли не вірите, ходімо зі мною, побачите...

— Та ні, я вірю. Зрештою, це саме сказав мені сторож. Ні, я не піду дивитися. Принаймні зараз. Як собі хочете, а для мене це надто прикре видовище. Бідолашний Флок. Бідолашний пес.

— Йдеться не тільки про Флока. Треба, щоб ви самі негайно оглянули браму: бомба завдала руйнувань, пошкодила правий стовп, щоправда, шкода невелика, а проте ви повинні самі пересвідчитися...

— Пересвідчусь, пересвідчусь, не турбуйтеся за це, любий вахмістре, але я не бачу причин для такого поспіху. Шкоди вже завдано, на жаль...

— Так, але це потрібне для заяви про злочин: що швидше ви це зробите, пане інженер, то краще.

— Заява? — інженер дивився так, ніби з неба впав, хвилину помовчав, задивлений у порожнечу, врешті, здавалося, щось вирішив; поглянувши знову на мене, він добродушно кивнув головою й поклав мені руку на плече (я знов почув запах печені й смаженої картоплі). — Між нами кажучи, любий вахмістре... ви справді вважаєте, що така заява необхідна? І що це було б розважно? Бо ж, коли по щирості, то ми обидва добре знаємо, хто міг це зробити... — тут він прискалив око й значливо моргнув.

Я не відповів на моргання. Не посміхнувся. Я поважно сказав, що не маю ані найменшого уявлення, хто міг кинути бомбу. Що я у В. уже два роки, знаю всіх і нікого не підозрюю. Я веду звичайне розслідування і, як мені вдасться щось викрити, то я не зважатиму ні на кого. Інженер може і навіть зобов'язаний поділитися зі мною всім, що сам знає. Навіть коли це тільки підозра. Він може бути цілком спокійний, я берегтиму інформацію тільки для себе, ніхто не довідається, звідки вона виходить. Зберігати такі таємниці я привчений давно. Але саме тому конче потрібна офіційна заява.

— Я подумаю про це і дам вам знати, — мовив він, проводжаючи мене до передпокою. — По суті, може, ви й маєте рацію. Тільки от, знаєте, в даний момент я настроєний — як би це сказати? — я схильний скорше пробачити, затулити очі. Ми саме святкуємо річницю Визволення, а... а ці браві хлопці погарячкували, вони бачать у мені ворога, того, хто оплакує давно умерлий режим... очевидно, через мої особисті й родинні справи... хоча вони повинні знати, що я був членом Комітету визволення... Одним словом, ці браві хлопці, певно, хотіли якось дати вихід почуттям. Ну й нехай, я на них зла не маю, хвалити бога, шкода не така вже й велика. Але коли це повториться, то я не вагаючись...

У ту мить зайшла синьйора. Вона була все ще дуже гарна жінка: тендітна, випещена, елегантна. Ввійшла, плачучи за Флоком. Зрештою, вона мені сказала, що в цьому нещасті одне добре — от, щастя в не-

щасті: вже почалися великодні канікули і вся четвірка дітей з гувернанткою поїхала кататись на лижах до Плато Роза... Всі так звикли до цього пса, так його любили!

— Хіба я не казала тобі, Марко, — додала вона, обертаючись жваво до інженера, — хіба я не казала тобі, що чула якийсь вибух? Я хотіла навіть збудити тебе, але ти... Ви знаєте, пане вахмістр, що я подумала? Що це репетиція фейєрверка на ці... на ці свята...

— На свята Дня визволення, — підказав я зловтішно. Потім уклонився й вийшов.

Прямуючи до брами, я здибав сторожа: він штовхав перед собою тачку, на якій лежали останки Флока, заступ і мотика. Сторож сказав мені, що пан інженер звелів негайно поховати пса в глибині парку, в найдальшому закутку. Я категорично заборонив це робити і звелів передати мій наказ інженерові. Була неділя, і тому не вдалося б ще цього дня викликати місцевого ветеринара, щоб установити причину смерті пса і скласти протокол. Якщо ж пан інженер не погодиться, то хай буде ласкавий одразу подзвонити до мене в казарму.

Перед брамою не було вже люду; капрал знайшов чорний язичок запобіжника: ідентичний, я добре це пам'ятаю, з язичками при бомбах «ото».

Якби ця історія не сталася насправді, так само як усі інші, що я їх тобі розказав, я міг би тепер легко змайструвати кримінальну повістинку за всіма обов'язковими правилами: низка фальшивих доказів, перемішаних з низкою доказів справжніх, довгий ряд гаданих винуватців, серед яких, природно, я б натрапив на цього, справжнього, і врешті, крок за кроком, сам би його викрив. Але мені б довелося затримати тебе тут аж до півночі; зрештою, я не хочу нічого вигадувати.

Як завжди, я послухався голосу інстинкту. А інстинкт звелів мені опертися на явно брехливе твердження інженера, ніби в момент вибуху він спав, коли насправді сидів ще за столом; а крім того, ще більшою мірою, на його небажання заявляти про злочин. Ця вибачливість так не в'язалася з владною і мстивою натурою інженера, що її самої було досить, аби підказати мені ймовірне розв'язання загадки. Ця бомба, очевидно, не що інше, як погроза, і сенс її для інженера та його дружини аж надто ясний. Винуватець, безперечно, добре їм відомий і найпевніш не тутешній, а приїжджий.

Повернувшись до казарми, я доручив капралові оглянути ціле село й з'ясувати, хто зупинявся у В. того дня або попереднього вечора. Щоправда, в теперішні часи, подорожуючи автомобілем, можна бути тут, а за хвилину-другу вже деінде. Але це діялося десять років тому, до того ж В. лежить осторонь великих шляхів сполучення, і туристи зовсім сюди не заглядали. Перед десятьма роками ще не знали оцього «ресторанного туризму», нині такого модного. Тепер, мабуть, обидві остерії у В. у суботу й неділю завжди повні екскурсантів з Туріна, Казале, Алессандрії, Генуї, Мілана...

З реєстраційних карток «Золотого лева», єдиного тутешнього готелю, випливало, що минулого вечора там зупинився такий собі Альбіно Сіромбо, уродженець Кальтіньги, провінції Новари, тридцяти дев'яти років, продавець телевізорів та радіоприймачів від одної фірми з Боргоманеро. Отож я вирішив заглянути в «Золотий лев» і перевірити, чи той Сіромбо ще там. Моя поява не могла збудити підозри, бо я не раз

у неділю по обіді заходив туди на каву і часом навіть засиджувався там, якщо бракувало четвертого для скопоне [1].

Перед «Золотим левом» я побачив яскраво-жовтий фургончик марки «чербіатто». Він там ще не стояв, коли я визирнув у вікно зараз після вибуху: я міг би в цьому присягнутися. Фургончик мав реєстраційний номер Новари й виписану великими літерами назву фірми радіотелевізійної апаратури з Боргоманеро.

В кутку ресторанної зали, відокремленої від бару лише аркадою, сидів єдиний гість: худий, середнього віку чоловік із чорною кучерявою чуприною, зачесаною вгору над чолом, так званим «коком», як це було модно серед молоді після війни. Він саме почав обідати. Я зразу ж довідався від хазяїна, що це і є Альбіно Сіромбо. Певне, вранці відбув своїм фургончиком якийсь далекий рейс і тому обідав так пізно. Я зиркнув на годинника: пів на третю. В такій місцевості, як В. десять років тому, запізнення було величезне. Хазяїн сказав мені, що вогонь на кухні вже був погас і довелося розпалювати наново, річ клопітна, бо кухню тоді топили ще дровами. Грати у карти не було з ким, отож, випивши кави, я зібрався йти. Але, востаннє глянувши на Сіромбо і побачивши, як він їв аж надто жадібно, низько схилившись над тарілкою, я попросив хазяїна делікатно вивідати, куди це Сіромбо їздив своїм фургончиком цього ранку, й одразу подзвонити мені до казарми. Тільки хай буде обережний і щільно зачинить двері телефонної кабіни... Гадаю, для тебе це не буде новина, мій Маріо, коли я скажу, що власники готелів, кельнери, покоївки й дівчата легких звичаїв є вже традиційно інформаторами карабінерів.

Не минуло й години, як хазяїн готелю подзвонив до мене. Сіромбо сказав йому, що був у К., сусідньому селі, це всього кілька кілометрів. Зараз він пішов нагору відпочивати й попросив не турбувати його, хіба що йому зателефонують. Щоб перевірити, чи правду сказав Сіромбо, я відразу подзвонив до свого колеги в К. З'ясувалося, що в К. ані того недільного ранку, ані взагалі в останні дні ніхто не бачив фургончика, який відповідав би описові того «чербіатто» з Боргоманеро.

Я саме вечеряв, коли вдруге зателефонував хазяїн «Золотого лева». Звичайно, перед цим я просив його, щоб він одразу повідомив про всі дальші кроки Сіромбо. Господар схвильованим голосом доповів, що дві хвилини тому прийшов сторож вілли з дорученням від пана інженера. У віллі зіпсувався телевізор, а сторож помітив перед входом до «Золотого лева» фургончик, поставлений там ще вчора ввечері. Якщо його водій, як можна гадати, заразом і механік, то його просять прийти до вілли й спробувати усунути дефект. Вони в таких випадках звичайно викликали майстра з Туріна, але в неділю всі ремонтні майстерні зачинені. Сіромбо, — а він, здавалося, тільки цього й чекав (так висловився хазяїн), — зараз же підвівся і вийшов разом із сторожем; обидва сіли у фургончик і поїхали через базар у напрямку вілли.

Отож довелося мені покинути й вечерю і, взявши з собою карабінера, майже бігом пуститися до вілли. Але вже дорогою я подумав, що чиню нерозумно. Під яким приводом мені ввійти на територію вілли? А коли б навіть знайшовся якийсь привід, то що б я там зробив? Власне, мені хотілося обшукати «чербіатто», побачити, чи нема там випадково ще однієї бомби. Але якщо мене впустять до парку, чи зможу

---

[1] Гра в карти.

я провести обшук так, щоб ані Сіромбо, ані інженер нічого не помітили.

Проте мені пощастило. Всупереч моєму передбаченню, фургончик стояв на вулиці, і то не перед брамою, а трохи далі, під муром парку. Дорога в цьому місці вузька, а в будні на ній жвавий рух, там навіть висить знак, що стоянка заборонена. Я ані хвилі не вагався. Зламав замок, мій підлеглий швидко завів машину, і ми заїхали на подвір'я казарми. Зачинивши ворота, ми розпочали швидкий, але докладний обшук, присвічуючи собі двома ручними ліхтариками. Через півгодини фургончик стояв уже знов на своєму місці, там, де стоянка заборонена. Проїжджаючи повз браму, ми збавили швидкість, і я кинув оком на віллу: засклені двері вітальні на нижньому поверсі були яскраво освітлені. Мій підлеглий сказав зі сміхом:

— Ну що ж, ремонт телевізора — це довга справа...

Я теж засміявся, я був дуже радий. Тепер я вже мав потрібний доказ. У фургончику, посеред телевізорів, радіоапаратів, реостатів, коробок з лампами та всяких інших диявольських винаходів мені майже одразу впала в очі картонна коробка, запхана в одну деталь, у коробці я знайшов целофановий згорточок, у згорточку чотири міцно зв'язані шнурком пачки вати, які продаються в аптеці: ними був обкладений для захисту від струсів яйцюватий чорно-червоний предмет: граната, звана бомбою «ото».

Назавтра вранці, о сьомій сорок п'ять, я поїхав автобусом до Казале. Перед тим я ще зайшов до «Золотого лева» й довідався, що минулого вечора Сіромбо залишався у віллі аж до кінця телепередач, потім повернувся в готель і пішов до себе, попросивши збудити його о восьмій і приготувати рахунок, бо він уранці виїжджає.

О пів на дев'яту я був у Казале і з'явився до свого безпосереднього начальника. Я розповів йому все, з найменшими подробицями, докладніше, ніж зараз тобі. Скінчивши, став чекати наказу. Мій начальник, чоловік, наділений великою дозою здорового глузду й справді людяний, запитав:

— А якби вирішували ви, вахмістре? Припустімо, вам дали б повну волю: що б ви вчинили? Нумо, кажіть сміливо.

Я послухався. Я вже мав одну думку, майже план, і відверто виклав його начальникові. Він вислухав, на хвилю задумався і сказав, що йому доведеться декуди подзвонити. А я щоб почекав унизу.

Через півгодини начальник викликає мене до себе. Задоволено всміхається й одразу починає хвалити мій «нюх». Він переговорив з карабінерським постом у Кальтіньзі, й отримані дані цілком потвердили мою підозру: Сіромбо Альбіно свого часу був... правою рукою відомого фашистського сановника Карло Еммануеля Карутті, спершу в Східній Африці, потім у кравецьких майстернях, що випускали обмундирування, і врешті протягом усього існування «соціальної республіки». Але він був тільки підлеглим, і проти нього не було жодних доказів, проти нього навіть не порушувалося судової справи. Нині він займав скромне місце комівояжера і водночас наладчика у фірмі, що торгувала телевізорами й радіоапаратами. Сіромбо неодружений і мешкає у Боргоманеро зі старою матір'ю. Цілий тиждень їздить фургончиком по П'ємонту й Ломбардії, а на завод повертається лише в понеділок.

Начальник уважав, що мій план чудовий, і радив не гаючись узятися до його виконання. Він уже розпорядився, щоб мене заступали

у В. стільки часу, скільки буде потрібно, і сам потурбувався, аби повідомили мою родину. Цивільне вбрання? Я можу позичити в Казале в одного колеги, з такою ж статурою, як і в мене: того колегу вже про це повідомлено. Я просив три-чотири дні? Гаразд, начальник дає мені тиждень, у разі потреби навіть більше: досить попередити його телефоном. Але все це з одною умовою.

Умова обов'язкова. Я ні в якому разі не повинен відкривати, хто я такий, хіба лиш потребуватиму допомоги своїх підлеглих та колег. Сіромбо, щоправда, бачив мене у барі «Золотого лева», але тільки мигцем та ще й здалеку, і ми з ним навіть словом не перемовилися. До того ж я був у мундирі: навряд, щоб він мене впізнав!

Отож я не повинен був відкривати своєї особи і тому-то, хоч би що сталося, не міг нікого арештувати, нічому протидіяти, проводити очну ставку, навіть обшук, хіба що... нишком, як це я зробив з фургончиком «чербіатто», не міг нікого допитувати, якщо тільки цей допит не здавався б звичайною випадковою розмовою. В найгіршому разі я мав би вдавати якогось пройду чи базіку, а таких зрештою чимало. Словом, кого саме, то вже полишається на мій розсуд. І сам же я мав вирішити, коли мою місію можна вважати за скінчену. Тоді я повинен не зволікаючи повертатися до Казале з доповіддю моєму начальникові, безпосередньо і тільки йому. І лише він, вислухавши мене, мав вирішити все.

А тепер до діла...

Переодягнувсь я в цивільне і взяв напрокат машину, намагаючись вибрати найшвидшу і з реєстраційним номером іншої провінції. Мені пощастило: я знайшов «аппію», зареєстровану в Верчеллі. Десь за годину з чвертю я був уже в Боргоманеро, біля заводу радіотелеапаратури. Коло прохідної стояли два фургончики «чербіатто» того самого типу, що й машина Сіромбо. Але фургончика Сіромбо, — а я б тепер його розпізнав легко, навіть не дивлячись на номер, — не було. В першу мить мені спало на думку запитати вахтера або когось із співробітників Сіромбо — вони саме снували між прохідною й машинами, переносячи апарати. Нема нічого легшого: досить назватися одним із клієнтів Сіромбо. Був понеділок, і я міг би просто запитати, чи Сіромбо має повернутися, як завжди, по закінченні свого об'їзду, а коли так, то в яку пору. Але тут я подумав, що після повернення Сіромбо одразу б переказали, що хтось шукав його. А це поставило б під загрозу увесь план, тим паче, що Сіромбо не міг не помітити, що замок у машині зламано. І хто знає, чи він навіть не виявив, що остання бомба «ото» зникла.

Отож я вирішив набратися терпіння. Недалечко заводу, по той бік вулиці, був бар. Я поставив машину трохи далі, зайшов до бару й підживився двома бутербродами, ані на хвилю не спускаючи очей із прохідної, сподіваючись кожної хвилини побачити там машину Сіромбо. Зрештою я знав — нема чого дивуватися чи непокоїтися, якщо він спізниться. З огляду на делікатний вантаж швидкість фургончика напевно не перевищувала шістдесяти—сімдесяти кілометрів на годину. Якщо Сіромбо виїхав з В., як можна припускати, близько дев'ятої, то коли б навіть ніде дорогою не затримався, він мав прибути до Боргоманеро десь о пів на першу, не раніше.

Він приїхав о третій. Пішов на завод і через якихось десять хвилин показався знову, нічого не вивантажуючи ані навантажуючи, сів у машину й рушив. Я мало не загубив його з очей. Побіг до своєї «аппії»

й кинувся слідом за ним. На щастя, фургончик був великий, високий, яскраво-жовтий, і його видно було далеко. Він звернув на дорогу до Гоццано, в бік озера Орта.

Я благословляв той жовтий колір. Мені вдавалося не губити «чербіатто» з очей, додержуючи так званої «дистанції безпеки»: на меншій відстані переслідуваний може помітити, що його переслідують. Одночасно треба остерігатися протилежної небезпеки — згубити слід.

Проїжджаючи через Гоццано, я саме й опинився в такому становищі. Як тобі, мабуть, відомо, там є два залізничні переїзди.

— Тепер тільки один, — сказав я зі сміхом.

— Авжеж, але десять років тому було два. Сіромбо був майже за кілометр переді мною, він тільки-но минув переїзд, аж бачу, починає опускатися шлагбаум. Газую, витискую максимальну швидкість, але не встигаю. Я загубив слід, принаймні тоді. За моїми припущеннями, — а начальник потвердив їх слушність, — Сіромбо мав доручення пригрозити Мідана-Марадзі та його дружині чи шантажувати їх, і послати його міг тільки той, хто постарався, щоб його визнали за вмерлого й похованого, хоча насправді, як про це шепталися люди, він десь переховувався. І хто знає, чи не вимагав він за посередництвом Сіромбо від Мідана-Марадзі та своєї колишньої дружини грошей, багато грошей, стільки, щоб їх вистачило на те, аби вибратись із схованки й поїхати до Південної Америки. А ще було цілком можливо, що, незважаючи на серйозну погрозу, скупий Мідана-Марадзі не хотів виплатити всю суму, яку зажадав колишній партійний бонза. Звідси суперечки, торги, чвари і загрозлива місія Сіромбо. Отже, за моїми припущеннями, Сіромбо ще того дня, в понеділок, мав дістатися до Карутті в його схованці, щоб доповісти йому про переговори. Згубити його слід того понеділка — це значить знов стежити за ним цілий наступний тиждень, якщо не довше.

З досади я вискочив із машини й перебіг через колії. По той бік переїзду був поворот, і я сподівався, що хоч побачу, в якому напрямку поїхав «чербіатто». Гоццано — то цілий вузол доріг!

Але «чербіатто», хвалити бога, не поїхав ані ліворуч, до згір'я Сорізо, ані праворуч, через тунель під колією: він стояв за півкілометра, на другому переїзді, де теж опустили шлагбаум.

Отож я міг легко їхати за фургончиком аж до того місця, де шлях збігає в долину, на дні якої синіє озеро. Опинившись там, я побачив, як «чербіатто» звертає з шосе на посипану гравієм доріжку, що зникає далі в лісі. Довелося на неї в'їхати й мені. І хоч я не бачив уже фургончика, напрям показувала збита ним хмара куряви.

Зараз за лісом була покинута каменярня; за нею дорога розходиться: одна розтока, ліва, біжить далі берегом озера, друга, права, спинається гострими закрутами на гору; на вершині її я й побачив башточку, дахи, напівсховані шапками каштанів, а найвище — довгу прямокутну будівлю, що не могла бути нічим іншим, як тільки старим монастирем.

— Куди веде ця дорога? — запитав я якогось дідка. Він стояв нерухомо на порожньому майданчику біля каменярні, і я його спочатку навіть не помітив, мабуть, тому, що його сірувата одежа зливалася з кам'яними брилами.

— До монастиря в... — І він сказав назву, якої я не можу повторити.

— Зрозуміло. А далі? Куди вона йде далі, за монастирем?

— Нікуди. Вона оббігає довкола монастиря, на самій горі, і повертає назад... Це все та сама дорога...

— Отож далі не можна проїхати — тільки до монастиря?

— Машиною не можна. Там є доріжка до Інворіо... Така козяча стежка!

Козяча стежка. Отже, можна бути спокійним: Сіромбо вже від мене не втече. Я спитав діда, чи в монастирі живуть. Певне, живуть, відповів він мені, там є ченці. А ще є учні зі школи, що там працюють.

— Якої школи?

— Кравецької, — пояснив він. — Шиють там... як це називається?.. ряси для ченців, і не тільки для цього, а й для інших монастирів їхнього ордену. Вони мають швейні машини й усе, що треба. Там десь із двадцятеро хлопців, старших і молодших, вони відбувають послух, а потім, як дійдуть літ, стають братами: називають їх брати стрітенці. Я теж послав туди онука торік, але через кілька днів він утік звідти. Вони мають там де спати і що їсти, це правда, але сидять, як у в'язниці. Якщо не треба рятуватися від голоду, якщо немає вдома тяжкої біди, то хлопець, більш-менш кмітливий, там не витримає.

Я залишив машину в ліщинових заростях, аж при дорозі над озером, щоб Сіромбо, коли з'їжджатиме фургончиком униз, не міг її помітити, й рушив пішки до монастиря. Доріжка була зручна й мальовнича. Що п'ятдесят метрів — капличка, всередині кожної з них видно фреску, а знадвору, на цоколі, мальовану табличку з виписаним на ній чотиривіршем. Фрески чудово збереглися. Вірші, хоч я й не знавець поезії, здавалися мені дуже гарними, якби моя голова не була заклопотана іншим, я б охоче їх прочитав.

На вершині, перед фасадом церковці, поставленої під кутом до монастирських будов, є тераса, з неї можна оглядати одну з найчудовіших панорам, які я бачив у житті. Фургончик стояв перед брамою, на монастирському подвір'ї не було нікого. Між плитами поганенького бруку росла трава, навколо в лісі по-весняному щебетали пташки. Особливо солодко співали шпаки, так солодко, що коли хвилинку послухаєш їх, усе твоє теперішнє життя здасться якимсь безглуздим; а я кажу не тільки про своє, а й про життя величезної більшості інших людей, тих усіх, хто живе й працює по великих містах, ба навіть малих містечках... Спів пташок, погідний спокій монастирської тераси високо на вершині гори — все це навіювало думку, що саме ці пташки мудрі і що жити — людині також — треба тільки серед полів, лісів, гір, самотньо й вільно. Вже вечоріло, туман, що стелився над ломбардською рівниною, ген-ген на схід, скидався на хмаринки легенького золотистого пилу. А коли я позирнув у протилежний бік і наблизився до невисокої кам'яної огорожі тераси, то побачив далеко внизу, в оправі темної зелені берегів, величезне блакитне дзеркало озера. А вгорі, за чорними високими горами, іскристі льодовики й пасма Монте-Роза.

Але, милуючись краєвидом, я весь час міркував, як прослизнути до монастиря і переконатися, чи справді там ховається колишній фашистський сановник. Я був зв'язаний наказом свого начальства, тож мені залишався тільки один спосіб. І я вирішив набратися терпіння до наступного ранку. Я повернувся вниз, до своєї машини, й став чекати. Через дві години я побачив, як згори з'їжджає фургончик. Я рушив

дорогою назад і їхав слідом за «чербіатто» аж до Боргоманеро. Там я переночував. Я міг би переспати в казармі, але волів не муляти нікому очей і пішов до готелю. Я мав стару фальшиву посвідку особи на ім'я експерта-агронома. Назавтра рано-вранці я повернувся на свій спостережний пункт, чекаючи на Сіромбо та його «чербіатто». І зрештою, близько одинадцятої, побачив, як він від'їжджає в напрямку Новари. Тепер я вже спокійно провів його поглядом і поїхав до монастиря. Пристосовуватися до швидкості «чербіатто» мені вже не доводилось, тому я доїхав туди за якихось двадцять хвилин.

Відчинив мені молодий брат-воротар, на вигляд досить-таки простакуватий. У нього були червоні, ніби опухлі, губи, сховані в каштановій бороді, водяво-сині неспокійні очі, тонкий голосок і солодкий усміх, принаймні так мені здалося на перший погляд, але за хвилю я переконався, що той усміх нічогісінько не виражає. Я сказав йому, що хотів би побачитися з отцем пріором і що мене прислав пан Сіромбо, з Боргоманерської фірми.

— Ага, отой з заводу телевізорів! — сказав чернець, зрадівши, що одразу вгадав, про кого йдеться.— Прошу заходити... Він такими речами не займається... Ви повинні побалакати з братом Наццаро...

— З братом Наццаро?

— Так, з братом, який завідує швальнею... Я вас проведу...

Ми пройшли дві галереї, потім довгий коридор.

— Прошу сюди. — Чернець завів мене до кімнати з дванадцятьма чи, може, п'ятнадцятьма вікнами, маленькими й квадратними, як у коридорі; з них також було видно далеку рівнину. Сонце, світло й повітря проникали сюди з усіх боків, пом'якшуючи гнітюче враження, що його справляла ця кімната, заставлена довгими вузькими столами, оббитими старим фетром, за якими в непорушнім мовчанні сиділи хлопці в брунатних рясах, з наголо остриженими головами; вони кроїли й змотували брунатні тканини однакового гатунку й кольору. У глибині, ліворуч, широко розчинені двері вели до іншого приміщення, звідки долітав безугавний туркіт і де справді було видно поставлені в ряд швейні машини. Брат-воротар сказав мені, щоб я зачекав, і гулькнув до тієї другої кімнати.

Я чекав, примостившись у куточку. Хлопці працювали, не звертаючи на мене ані найменшої уваги. Добре ще, хоч вікна були повідчинювані; але й так до мене доходив сморід від тканин.

Чернець повернувся майже одразу. За ним ішов старий, лисий, бородатий чоловік — борода, коротко підстрижена, шпакувата, надавала його обличчю виразу незвичайної енергії й сили. Він також убраний був у чернечу рясу, достоту таку саму, як у брата-воротаря. Це був, безперечно, брат Наццаро, завідувач швальні. Але чи саме Карутті? Цього я ще не знав.

Він сухо привітався зі мною, майже випихаючи у двері.

— Хто ви такий? Чого вам треба?

— Вибачте за турботу, — сказав я, намагаючись зазирнути йому в лице, але він відвертав свої сірі очиці; зрештою, щоб уникнути мого погляду, попросив мене йти вперед.

— Брат-воротар не повинен був приводити сюди вас. Тут келії. Крім того, як ви самі бачили, тут працюють. Я теж дуже зайнятий. Отож прошу говорити на ходу.

Я сказав, що в цих краях недавно; в останній час придбав невелику

віллу поблизу фільварку Амено, не дуже далеко від монастиря, і мені хотілося б установити там телевізор, але я маю сумнів, чи в цій околиці добрий прийом. Минулого вечора я познайомився в Боргоманеро з таким собі Сіромбо, він сказав мені, що встановив телевізор тут і що працює апарат чудово, я можу переконатися сам, якщо захочу...

— Не може бути, — різко перепинив мене брат Наццаро, — не може бути, щоб Сіромбо послав вас сюди! Він добре знає, що тут закритий монастир і стороннім сюди вхід заборонено. Але годі про це. Брате Космо, — звернувся він до воротаря, — проведи його до трапезної й увімкни телевізор, щоб він хвилинку подивився й переконався, що зображення чудове. І одразу ж виведеш його з монастиря. Ти добре знаєш — отець пріор не терпить сторонніх. До побачення.

І, не подавши руки, навіть не поглянувши на мене, він обернувся до нас спиною й пішов до швальні.

Брат Наццаро так суворо висварив воротаря, що зразу видно було — цей чоловік звик наказувати іншим. А проте цього доказу було ще недосить. Доказу...

— Тепер мені треба поїхати до Туріна і розшукати якусь фотографію Карутті... Може, в якомусь архіві чи в старих фашистських публікаціях... — сказав я начальникові, прибувши до Казале.

Він утримав мене жестом, з усміхом розгорнув картонову течку — вона лежала перед ним на столі — й повернув її в мій бік.

— Подивіться, впізнаєте його?

Там були найрозмаїтіші знімки Карутті. На всіх він мав ще чуприну, хоча й ріденьку. І був безбородий. Але це масивне обличчя, ці маленькі свинячі очиці... Не могло бути ані найменшого сумніву. Брат Наццаро і він — це одна особа. То що мені далі робити?

— Нічого, — відповів начальник. — Своє завдання ви виконали успішно, і це вам зараховується. Я не забуду про вас. Тепер ви складете докладний письмовий звіт, виключно для мого вжитку. А потім забудете про нього. Про цю історію ви нічого не знаєте, нічого не викрили, ніколи нічого не підозрювали. Ну й, звичайно, я якнайшвидше переведу вас в інше місце. Тільки не розглядайте це як кару. Навпаки. Ось вам доказ цього: скажіть самі, куди б вам хотілося, і ми зробимо все можливе, щоб вас задовольнити. Поміркуйте про це й повідомте мене. А тепер бажаю вам усього найкращого.

Через два тижні я виїхав з В. Мене перевели. Тепер, коли мій приятель Флок загинув, мені було б дуже сумно залишатися там. Як здумаєш, що доведеться проходити повз ту браму...

Джіджі підняв угору склянку. Він був схвильований.

— Випиймо за упокій душі Флока!

— Тобто як? — сказав я зі сміхом.— Ти віриш, що собаки мають безсмертну душу?

— Що ж! У кожному разі, мені здається, що безсмертну душу скорше може мати собака, такий як Флок, ніж людська істота, подібна до інженера Мідана-Марадзі.

З італійської переклав
Анатоль ПЕРЕПАДЯ